

Hazelmuisonderzoek. Foto Griet Nijs

VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST

De Zoogdiervereniging als onderzoeksorganisatie

De Zoogdiervereniging is in 1952 opgericht als ‘Vereniging voor Zoogdieronderzoek’. Nog hetzelfde jaar is ook bescherming in haar doelstelling en naam opgenomen. Toch is onderzoek altijd de belangrijkste activiteit geweest en gebleven. In eerste instantie heeft de vereniging alleen de intentie om zoogdieronderzoekers bijeen te brengen. Later wordt zelf onderzoek uitgevoerd in diverse werkgroepen, sinds eind jaren tachtig ook door medewerkers. Dat blijkt zo succesvol dat in 2004 de Zoogdierstichting wordt opgericht. Wanneer de bescherming van soorten gebaseerd is op gegevens die een beschermingsorganisatie zelf levert, leidt dat echter snel tot vragen over objectiviteit.¹ Daarom wordt nu onderzocht of onderzoek en bescherming in aparte organisaties kunnen worden ondergebracht. Hoe zou de toekomst van onderzoek door de vereniging eruit kunnen zien?

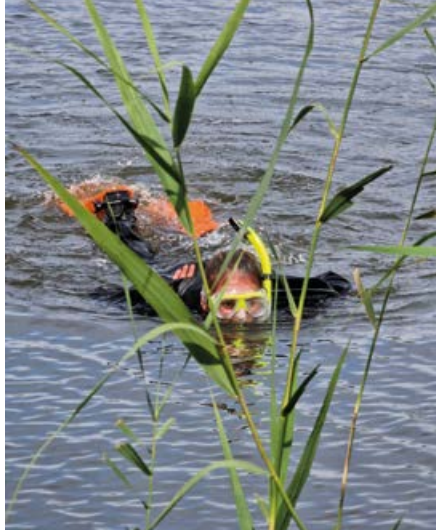
TEKST COMMISSIE ZOOGDIERORGANISATIE 2.0

▼ Eikelmuisonderzoek. Foto Herman de Jongh

Kort na haar ontstaan in 1953 wordt de vereniging gevraagd of leden kunnen helpen de verspreiding van het ree beter in beeld te brengen. De directeur van Staatsbosbeheer geeft kaders aan waar inventarisaties van de vereniging aan zouden moeten voldoen. Dat doet hij mede namens het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie, de Plantenziektkundige Dienst en het Instituut voor Toegepast Biologisch

Onderzoek. Belangrijk is dat publicatie geen gevaar voor het voortbestaan van soorten mag vormen. Ook zouden auteursrechten moeten liggen bij degenen die het leeuwendeel van de gegevens verzameld hebben. Deze uitgangspunten hanteren we nog steeds. Ze vormen bijvoorbeeld de basis van onze afspraken rondom de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF).

▲ Beveronderzoek. Foto Wesley Overman

INVENTARISATIES

Begin jaren tachtig wordt de vereniging met de oprichting van de veldwerkgroep écht actief met inventarisaties. In Nederland vinden inventarisatiekampen en braakbalpluisdagen plaats. Het inventariseren van muizen in wegbermen is de eerste opdracht die we tussen 1987 en 1989 met beroepskrachten uitvoeren. Johan Thissen en daarna Piet van der Reest worden als onderzoeker aangezocht, maar komen in dienst van Natuurmonumenten. Inventarisatiewerk is ook belangrijk voor het tweede onderzoeksproject (van 1993 tot 1998) naar de effecten van versnippering op egels. Leden brengen locaties in beeld waar egels zijn doodgereden en Marcel Huijser, in dienst van de vereniging, gebruikt deze als basis voor zijn promotieonderzoek.

Het Zoogdiermonitoringproject richt zich op vleermuisinventarisaties, eekhoorn-nestentellingen, braakbalonderzoek en dagactieve zoogdieren. In 1997 doen er 1.600 vrijwilligers aan mee, op het bureau gecoördineerd door Rombout de Wijs. Een tijd lang werden inventarisaties ook door medewerkers van het bureau uitgevoerd, maar omdat dit werk goedkoper door ecologische bureaus kan worden uitgevoerd, is daar in 2015 grotendeels mee gestopt. Het meeste inventarisatiewerk vindt nu plaats binnen het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM).

▲ Wintertelling. Foto Bernadette van Noord

NETWERK ECOLOGISCHE MONITORING

Het NEM is de belangrijkste bron van kennis over trends in verspreiding en aantallen van zoogdieren in Nederland. Het NEM startte in 1999, en op 28 juni van dit jaar werd het 25-jarig bestaan feestelijk gevierd in Utrecht.

De grote kracht van het NEM is het jarenlang gestandaardiseerd uitvoeren van tellingen. Hierdoor kan het CBS samen met soortenorganisaties trends in verspreiding en aantallen van soorten bepalen. Dat maakt het mogelijk ontwikkelingen in de natuur te volgen, en soms ook te verklaren.

De toepassing van moderne analysetechnieken op monitoringdata blijkt daarnaast even goede resultaten te kunnen geven als experimentele studies.² Daarmee vormen ze de basis voor adequate bescherming. Voor waarnemers is dit een belangrijke motivatie om zich voor dit type onderzoek in te zetten, naast de wens om meer kennis te verwerven.

Bij de start van het NEM zijn er vier³ meetprogramma's voor zoogdieren: vleermuizen (wintertellingen en zoldertellingen), dagactieve zoogdieren (op basis van data verzameld door Sovon) en hazelmuis.

▲ Kerkzoldertelling. Foto Kamiel Spoelstra

Vandaag de dag zijn het er elf!⁴ Belangrijk daarbij was de ontwikkeling van nieuwe technieken zoals cameravallen en batloggers en nieuwe methoden zoals *occupancy modelling*. De grootste succesfactor is echter de structurele aandacht voor vrijwilligers binnen en buiten de vereniging.⁵

VRIJWILLIGE WAARNEMERS

Burgerwetenschappers zijn mensen die als vrijwilliger (aan) onderzoek (mee)doen. We hebben een steeds beter beeld van hun drijfveren, mogelijkheden en behoeften, wat maakt dat we waarnemers effectiever kunnen opleiden, begeleiden en actief houden.

Binnen de vereniging zijn veel leden actief met onderzoek. Soms verricht een werkgroep al jarenlang zelfstandig onderzoek, al dan niet in het kader van het NEM of andere programma's. Vrijwilligers die geen lid zijn van de vereniging vormen een nog grotere groep. Binnen onze meetprogramma's zijn naar schatting ruim 3.000 waarnemers actief. De grootste groep daarbinnen zijn vogelaars die ook dagactieve zoogdieren registreren tijdens monitoringactiviteiten. Daarnaast komen jaarlijks losse waarnemingen van meer dan 10.000 waarnemers in onze databank. Dit betreft weliswaar geen monitoringgegevens, maar ook deze data zijn een waardevolle bron van kennis over de verspreiding van zoogdieren in Nederland.

Door hun inzet maken vrijwilligers onderzoek mogelijk dat anders te kostbaar of langlopend zou zijn voor professionals, zoals vleermuiswintertellingen. Tegelijkertijd geven ze een maatschappelijke inbedding aan het onderzoek. Hoe goed of slecht het met onze zoogdieren gaat, weten we door de gezamenlijke inspanning van duizenden mensen. Dat geeft ons een unieke positie in de zoogdieronderzoekswereld.

BEROEPSKRACHTEN

De Zoogdierverseniging heeft veel leden die ook beroepsmatig met zoogdieren of onderzoek actief zijn. Ledenbijeenkomsten zijn een ideale ontmoetingsplek om met elkaar in gesprek te gaan en ideeën voor onderzoek te ontwikkelen of verder uit te werken. Medewerkers op het bureau verrichten zelf onderzoek, faciliteren vrijwilligers en begeleiden onderzoek door externen. Die vrijwilligers en externen zijn overigens vaak professionals die lid zijn van de vereniging. Op die manier doen we aan gezamenlijke kennisopbouw door toegepast wetenschappelijk onderzoek.⁶

TOEPASSINGEN

Beschrijving van de toestand van de natuur en de trends daarin gebeurt onder andere via verspreidingsatlassen,^{7,8} het Compendium voor de Leefomgeving,⁹ Rode Lijsten,¹⁰ rapportages naar Brussel,¹¹ *Living Planet*-rapporten¹² en speciale uitgaven van *Lutra*.¹³ Onderzoeksgegevens van de Zoogdierverseniging vormen daarmee mede de basis voor het beschermingsbeleid in Nederland. Duiding van de resultaten geeft vervolgens richting aan beleid en beheer. Ook wordt zo duidelijk welke kennis nog ontbreekt. Die kennis kan dan in vervolgonderzoeken worden opgebouwd. Dat is zo gedaan bij bijvoorbeeld de bever,¹⁴ eikelmuis¹⁵ en hamster¹⁶ en wordt nu gedaan voor vleermuizen in het kader van de energietransitie.¹⁷

PROBLEEM

Onze onderzoeken doen ertoe en hebben gevolgen. Tegenwoordig kunnen die gevol-

▲ e-DNA-onderzoek noordse woelmuis. Foto Eveline van der Jagt

gen echter ingrijpend zijn voor bepaalde maatschappelijke sectoren. Denk bijvoorbeeld aan agrariërs, de isolatiebranche en jagers. Hun belangenbehartigers komen vervolgens in het geweer, onder andere door het voeren van rechtszaken. Op inhoudelijke gronden is ons werk steeds overleefd. Een argument dat echter steeds meer gebruikt wordt, ook door bestuurders, is dat ons onderzoek niet betrouwbaar zou zijn *omdat* we ook een beschermingsorganisatie zijn. Door deze framing lopen we niet alleen opdrachten mis, maar moeten we ook steeds meer energie en tijd steken in het verdedigen van verzamelde data of resultaten.

TOEKOMST

Een voor de hand liggende oplossing is om de onderzoeksorganisatie geen beschermingsdoelstelling meer te laten hebben. Ze kan dan alle energie en capaciteit richten op het verder verbeteren van (wetenschappelijke) kwaliteit. Daardoor worden resultaten nog sterker en bruikbaar voor beleid, beheer en daarmee ook bescherming.

Om de toekomstige onderzoeksorganisatie haar maatschappelijke positie te laten behouden is het cruciaal dat zij in staat is veel mensen aan zich te binden die daar vrijwillig tijd en energie aan willen besteden. De onderzoeksorganisatie zal dus in ieder geval een ANBI moeten blijven, om duidelijk te maken dat haar doelstelling van ideële aard is.

Uit onderzoek is gebleken dat waarnemers niet alleen graag willen weten hoe de natuur ervoor staat, maar dat ze het ook belangrijk vinden dat de resultaten van hun inspanningen bijdragen aan de duurzame instandhouding van soorten.¹⁸ Dat een pure onderzoeksorganisatie zal zorgen voor kwalitatief betere data, informatie en kennis over de staat van de natuur is op zich al een meerwaarde voor waarnemers. Maar een goed functionerende zoogdierbeschermingsorganisatie die actief met deze kennis aan de slag gaat, is evenzeer een voorwaarde voor het functioneren van een zoogdieronderzoeksorganisatie die met vrijwilligers werkt.

De commissie Zoogdierorganisatie 2.0 bestaat uit PIETER VAN DER KLOET, NORA KÖSTERS, DAAN JACOBS en PIET BERGERS.

▲ Vleermuisonderzoek. Foto Eva Henrard

▲ Hamster voor de uitzet. Foto Herman de Jongh

Kennisuitwisseling is een kernactiviteit van de Zoogdierverseniging. Ledenbijeenkomsten en themadagen zijn de constante factor in het bestaan van de vereniging. Zo is er de jaarlijkse Zoogdierdag, maar ook de werkgroepen kennen jaarlijkse bijeenkomsten, waaronder de VLEN-dag en CaLutra-dag. Themadagen zijn er in allerlei vormen. De grootste zijn ongetwijfeld de Zeezoogdierdagen, met tot wel honderden deelnemers uit diverse landen. Daarnaast worden er dagen georganiseerd rondom onderwerpen als de Rode Lijst van Zoogdieren en de opvang van vleermuizen.

Ook via onze tijdschriften – *Lutra* en *Zoogdier* – en cursussen wordt kennis uitgewisseld. De cursussen variëren van een basiscursus zoogdieren voor het brede publiek tot een wolvencursus voor professionals of een cursus over de herkenning van vleermuisgeluiden. Een nieuwe ontwikkeling is de Soortenacademie. Hierin werken soortenorganisaties samen om cursussen te ontwikkelen en aan te bieden, variërend van basaal tot specialistisch, voor leken, vrijwilligers en professionals.